

NEGOCIERILE ROMÂNNO-TURCE PENTRU SEMNAREA CONVENȚIILOR MILITARE – NOI ABORDĂRI GENERATE DE PROXIMITATEA MĂRII NEGRE –¹

Colonel (rtr.) prof. univ. dr. Alexandru OȘCA

*Comisia Română de Istorie Militară
10.55535/GMR.2023.4.30*

Colaborarea româno-turcă în plan militar a devenit necesară mai ales după anul 1933, când curentul revizionist a devenit, în general, virulent. În mare, parcursul a fost unul sinuos, începând cu discuții pentru un aranjament militar bilateral, urmat de negocieri comune cu ceilalți parteneri din Pactul Balcanic, timp în care discuțiile bilaterale între planificatorii militari români și cei turci au continuat, și încheind cu angajamente de sprijin bilateral, după defecțiunea iugoslavă și declanșarea războiului, în septembrie 1939.

Cele două părți își aveau propriile nevoi de apărare obiective, dar și scopuri comune, cum ar fi să descurajeze tendințele revanșiste din spațiul balcanic sau din afara acestuia, aspecte care vor fi abordate în studiul de față.

Cuvinte-cheie: negocieri româno-turce, Convenția asupra Strâmtorilor, colaborare militară, convenții militare, Pact Balcanic.

INTRODUCERE

Nevoia statului român de a articula alianțe politico-militare consolidate în spațiul balcanic din proximitatea Mării Negre a devenit stringentă după 1933, când curentul revizionist, în general, a devenit vehement.

Concomitent, puterile învingătoare în războiul recent treceau la politica de concesi față de fostele puteri învinse. Deși existau „portite” juridice în Pactul Ligii Națiunilor care permiteau „pe cale legală” revizuirii ale tratatelor în domenii și modalități bine stabilite, statele revizioniste încercau să le eludeze și să aplice *politica faptului împlinit*. În felul acesta, Liga Națiunilor era în situația de a condamna formal actele de agresiune și de a adopta sancțiuni formale pentru implementarea cărora nu dispunea de instrumente puternice.

Pe acest fond – și într-un asemenea context – apare ca o excepție apelul făcut la începutul anului 1936 de către statul turc, prin care Ligii Națiunilor i se cerea revizuirea Convenției Strâmtorilor din Tratatul de la Lausanne (24 iulie 1923) „pe cale legală” (în sensul că această „cale de urmat” era prevăzută în Pactul Societății Națiunilor). Conducerea Ligii a răspuns pozitiv, dar, pentru a fi sigură de succes, diplomația de la Ankara și-a propus să convingă țările partenere de justetea cererii ei, înainte de începerea dezbaterilor.

Surprinzător, diplomația de la București s-a arătat reticentă față de apelul aliatului său (între cele două state exista un tratat bilateral, din 1933. Mai mult, Turcia și Regatul român erau semnatare ale Pactului Balcanic, din 9 februarie 1934).

Rezerva exprimată de Nicolae Titulescu nu se referea la solicitarea în sine a Turciei – pe care o considera îndreptățită –, cât mai ales la pericolul pe care România îl percepea, considerând că, în acest fel, se va deschide o „cutie a Pandorei”; alte state nemulțumite de tratate ar fi putut cere proceduri similare de revizuirii pe alte chestiuni, inclusiv de natură teritorială².

Înțelegând justetea apelului aliatului său, Titulescu afirma: „Tot ceea ce atinge securitatea Turciei atinge securitatea României și tot ceea ce atinge Marea Neagră interesează în cel mai înalt grad țara mea, dat fiind că unicul nostru acces la Marea

¹ Comunicarea include idei din fișe și documente folosite pentru lucrarea: Alexandru Oșca, *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*. Editura AISM, București, 2003.

² România era, totuși, îngrijorată de modificarea regimului Strâmtorilor; exista riscul ca noile reglementări să-i afecteze interesele de securitate și de apărare. Sovieticii, de exemplu, puteau transforma Marea Neagră într-un „lac rusc”, iar aliații nu mai aveau cum să-i ajute pe români.

liberă se face prin Marea Neagră și prin Strâmțori. (...). Eu aş zice că Strâmțorile sunt însăși inima Turciei. Dar ele sunt, în același timp, plămânii României. Când o regiune este, prin situația sa geografică, inima unei națiuni și plămânii alteia, înțelepciunea cea mai elementară dictează acestor două națiuni să se unească și să facă un întreg. România și Turcia au înțeles aceasta”³.

Până la urmă, Conferința de la Montreux s-a organizat, a admis reinstaurarea suveranității Turciei asupra Strâmțorilor și remilitarizarea acestora.

Este evenimentul pe care-l invoc în comunicarea mea, pentru a demonstra că acesta a deblocat negocierile militare româno-turce din cadrul Pactului Balcanic.

NEGOCIERI MILITARE ROMÂNNO-TURCE ÎN CADRUL PACTULUI BALCANIC

Să trecem în revistă câteva repere din parcursul discuțiilor româno-turce pentru colaborarea în plan militar. Colaborarea a devenit necesară mai ales după anul 1933. În mare, parcursul a fost unul sinuos, începând cu discuții pentru un aranjament militar bilateral, urmat de negocieri comune cu ceilalți parteneri din Pactul Balcanic (timp în care discuțiile bilaterale între planificatorii militari români și cei turci au continuat) și încheind cu angajamente de sprijin bilateral, după defectiunea iugoslavă și declanșarea războiului, în septembrie 1939.

Cele două părți își aveau propriile nevoi de apărare obiective, dar și scopuri comune, cum ar fi să descurajeze tendințele revanșiste din spațiul balcanic sau din afara acestuia.

Cum se întâmplă în astfel de negocieri în domeniul militar, fiecare parte pleca de la propriile nevoi, ignorându-le pe cele ale partenerului. Tânăra Republică turcă își simțea expuse granițele europene, în condițiile în care Strâmțorile – asupra cărora nu-și exercita suveranitatea – reprezentau un obstacol pentru manevra marilor unități din Anatolia, în ipoteza în care era nevoie să vină în sprijinul celor din Turcia europeană. Era motivul pentru care planificatorii turci insistau ca respingerea unei posibile agresiuni din spațiul balcanic împotriva lor să se rezolve în principal prin contribuția aliaților balcanici, mai ales a Armatei Române. Turcii erau convinși că România avea cea mai consolidată poziție obținută prin tratatele de pace.

Dimpotrivă, România se simțea amenințată la granițele sale mărite, unde se găseau trei dintre cei mai acerbi promotori ai revizionismului, evident, pe seama teritoriilor românești: la Răsărit – URSS, la Vest – Ungaria, la Sud – Bulgaria.

³ „Declarația lui Nicolae Titulescu privind regimul navigației prin Strâmțorile Mării Negre” (Montreux, 22 iunie 1936), în Vianu, Bădescu, 1976, p. 242.

După război, Turcia republicană, cu o populație de 14 milioane de locuitori și un teritoriu imens, avea o armată limitată, deși cu numeroase nevoi de securitate. Totuși, planificatorii militari români aveau informații care le întăreau convingerea că, după un deceniu, Turcia își regăsise echilibrul, așa încât sperau că stat-majorității turci își vor asuma rolul principal în anihilarea unei ipotetice agresiuni bulgare împotriva unui aliat balcanic. În felul acesta, grosul forțelor române putea fi distribuit spre celelalte zone de pericol.

Relațiile militare româno-turce se conturează mai precis la începutul anului 1935 și s-au concretizat prin adoptarea celor două convenții militare în cadrul Pactului Balcanic: în Trei – România, Turcia și Iugoslavia, respectiv în Patru – România, Turcia, Iugoslavia și Grecia. După semnarea convențiilor, eforturile s-au concentrat pe colaborarea concretă multisectorială între aliați, care a fost densă, ambițioasă, dar foarte scurtă și întreruptă/stopată de declanșarea războiului, în septembrie 1939.

Pentru cursivitatea comunicării, voi separa, pe cât posibil, discuțiile militare bilaterale româno-turce de cele în cadrul convențiilor în trei, respectiv în patru.

În negocierile militare româno-turce pentru adoptarea unei convenții, a fost evident cine putea fi inamicul comun – Bulgaria, dar stat-majorității turci exprimau rezerve în legătură cu valoarea forțelor care urmau a fi aduse în partea europeană a Turciei pentru combaterea unei ipotetice agresiuni bulgare. Practic – invocau militarii turci –, culoarul Strâmțorilor împărțea teritoriul statului într-o parte a sa, europeană, și, respectiv, o parte asiatică. De ambele părți ale Strâmțorilor era stabilită o zonă demilitarizată, impusă de Convenția de la Lausanne (art. 6), scoasă, de fapt, de sub suveranitatea Turciei (Cojocaru, 2008)⁴.

⁴ Ionuț Cojocaru, *De la războiul greco-turc la conferințele de la Lausanne și Montreux*, în *Analele Universității Spiru Haret*. Seria Relații Internaționale și Studii Europene, anul II, nr. 2, 2008, nota 17. Convenția de la Lausanne (24 iulie 1923) stabilea:

1. Libertate deplină de navigație pentru toate navele comerciale și de război, sub orice pavilion, cu orice încărcătură, în timp de pace; condițiile rămăneau aceleași în timp de război dacă Turcia rămânea neutră.
2. În timp de război, dacă Turcia era beligerantă, ea nu avea dreptul să oprească trecerea prin Strâmțori a navelor statelor, nu avea voie să trimită în Marea Neagră nave de război care să depășească, în ceea ce privește capacitatea, flota celei mai puternice țări riverane neutre.
3. Navele de război puteau trece liber prin Strâmțori, atât ziua, cât și noaptea, indiferent de pavilion, cu restricția ca flota introdusă de o țară străină în Marea Neagră să nu depășească flota celui mai puternic stat riveran și să atingă maximum 30.000 de tone.
4. Submarinele traversau Strâmțorile plutind la suprafață.
5. Navele de război nu aveau dreptul de staționare în Strâmțori.
6. S-a decis demilitarizarea Strâmțorilor și constituirea Comisiei internaționale a Strâmțorilor – formată din reprezentanți ai Franței, Marii Britanii, Italiei, Japoniei, Bulgariei, României, Greciei, Iugoslaviei și Rusiei sovietice –, care supraveghea îndeplinirea prevederilor Convenției. Această comisie se afla sub controlul Societății Națiunilor.

Ce concluzii putem reține din aranjamentele militare ale Pactului?

1. S-a creat o asimetrie în privința obligațiilor de sprijin reciproc între aliați. România a acceptat clauza rusă (prin care Turcia își informa partenerii că va rămâne neutră față de un conflict în care ar fi implicate sovietele⁵) și, respectiv, rezerva greacă, relativă la Italia.
2. Pentru România, Pactul „... rezulta din nevoia de asigurare a securității frontului de est...”. Cum observăm, ea nu avea niciun câștig de securitate prin asumarea de obligații în cadrul noii alianțe, nici la frontiera estică (nu se putea baza pe intervenția Turciei!), nici la frontiera sudică, unde, tehnic, era în vigoare Convenția de alianță defensivă cu Iugoslavia (și Convenția militară din 1922).
3. România n-a invocat nicio clauză, angajându-se fără rezerve să vină în sprijinul unui aliat agresat din interiorul spațiului balcanic, sprijinit de o putere extrabalcanică (era vizată, în special, Italia).

Între România și Turcia se încheiase, în 17 octombrie 1933, un Tratat de amicitie, conciliațiune, neagresiune și arbitraj. S-a semnat și o convenție secretă în termeni generali (la 5 iunie 1934, ratificată la 30 octombrie 1934). Între timp, la 9 februarie 1934, s-a semnat Pactul Balcanic, în care Turcia și România erau semnatare. Ca urmare, Secția 3 Operații din Marele Stat Major român preciza că acest document trebuie completat cât mai repede cu o convenție în cadrul Pactului (AMR, fond 948, Secția 3, dosar nr. 1449, f. 7-52).

În acest scop, Marele Stat Major român a trimis la Ankara (Idem, Raportul nr. 141 din 13 mai 1935) o delegație formată din colonelul Gheorghe Rozin și maiorul Lupescu, pentru a negocia termenii convenției militare. Negocierile au fost extrem de dificile, ofițerii români fiind surprinși de încăpățânarea colegilor turci: ofițerii turci avansau soluții care, dacă s-a fi aplicat, ar fi făcut inoperabile planurile românești⁶. Deocamdată s-a luat la cunoștință de pretențiile părților în așteptarea concesiilor necesare.

⁵ Mihai Retegan, *În balanța forțelor*. București, Editura Semne, 1997, p. 137. Ambasadorul sovietic la Ankara a cerut lămuriri în legătură cu natura și obiectivele Pactului. Ca urmare, guvernul turc a făcut o rezervă specială la Tratat: „În numele guvernului Republicii Turcia, am onoarea să declar că în niciun caz Turcia nu va admite a se considera angajată a lua parte la niciun fel de acte îndreptate împotriva URSS”.

⁶ Idem, f. 88-115, Dare de seamă asupra misiunii în Turcia, semnată colonel Gheorghe Rozin, șeful Secției 3 Operații

Două erau problemele pe care fiecare dintre părți le aveau în atenție:

- a. România încerca să determine Turcia să concentreze forțe mai numeroase în Tracia, pentru a combate o agresiune bulgară împotriva României. Planificatorii români propuneau ca o eventuală agresiune bulgară să fie combătută cu următoarele forțe: Turcia cu 15-16 divizii de infanterie și 1-2 divizii de cavalerie, România cu 3-4 divizii infanterie. Iugoslavia ar fi urmat să participe și ea tot cu 3-4 divizii de infanterie.
- b. Turcia insista ca, în caz de agresiune a armatei bulgare împotriva sa, România să decidă concentrarea forțelor sale principale la estul Dunării, în Dobrogea⁷.

Stat-majorității români n-au înțeles de la început motivele strategice invocate de omologii lor turci privind zona de concentrare a efectivelor românești. Mai mult, această cerere, repetată obsesiv, a creat suspiciune. Generalul Gheorghe Angelescu, ministrul român al apărării, atrăgea atenția că „... trebuie să fim circumspecți și să căutăm, în special, a ne da seama dacă pretențiile nestrămutate ale Marelui Stat Major turc, în privința zonei de concentrare a trupelor noastre, nu sunt în legătură cu sugestiile ce le poate primi de la o altă putere prin concentrarea forțelor noastre acolo unde se cere cu insistență”⁸. Ministrul român se referea la URSS, având în vedere relațiile strânse dintre Turcia și această putere.

Tergiversările s-au prelungit până în vara anului 1936, când, brusc, Marele Stat Major turc a renunțat să condiționeze semnarea convențiilor militare de asumarea de către români a obligației de a concentra majoritatea trupelor sale în Dobrogea. Era evident că a intervenit un factor nou, care a schimbat abordarea de până atunci. Acesta a fost, fără îndoială, Conferința de la Montreux (Ib.), care a recunoscut dreptul suveran al Turciei asupra Strâmtoarelor și a eliminat zona de dezangajare militară din jurul lor.

Parcursul către adoptarea Convenției militare s-a accelerat, astfel că, la Conferința șefilor de stat major de la București, din noiembrie 1936, documentele Convenției au fost adoptate.

⁷ Idem, dosar nr. 1488, f. 139-147, Dare de seamă a Secției 3 Operații cu referire la istoria disputei româno-turce pe tema convenției militare.

⁸ Apud: Mihai Retegan, *op. cit.*, p. 144. Autorul citează din fondul 948/RSS 3, dosar nr. 1488, f. 30

Colaborarea militară bilaterală turco-română s-a reactivat după defectiunea iugoslavă (Iugoslavia a semnat un tratat de „*amiciție veșnică*” cu Bulgaria, fără aprobarea sau informarea aliaților din Pact), iar contactele directe în acest scop între militarii turci și români s-au reluat, pe baza Convenției secrete din 5 iunie 1934⁹.

În esență, aceasta prevedea ca, în situația în care una dintre părți ar fi devenit victima agresiunii unui *stat balcanic, aliat sau nu cu o putere extra-balcanică*, cealaltă parte se obliga să declare război agresorului din Balcani. La articolul 2 era prevăzută și posibilitatea de a reacționa coordonat împotriva unui *agresor nebalcanic*, în sensul că partenerul aliat neatacat era obligat să declare război acestui stat agresor (AMAE, fond *Înțelegerea Balcanică*, vol. 36, f. 25-26.)

În noul context, liderii români sperau că pot obține colaborarea turcilor pe baza unei convenții militare care ar fi contribuit la „*rezolvarea problemului militar românesc extern*” (AMR, fond M.St.M., Secția 3, dosar nr. 443, f. 17).

După discuții la Ankara, colonelul Gheorghe Rozin aprecia că „*alianța cu turcii este solidă, guvernul și Marele Stat Major par deciziși la o colaborare sinceră*” (Ib., dosar nr. 1488, f. 148). Acest angajament devenea credibil după Convenția de la Montreux, din 20 iulie 1936¹⁰.

Unele tatonări pentru reluarea colaborării militare directe au fost făcute încă din 1936. Marele Stat Major român a trimis în Turcia (după sesiunea Consiliului Permanent din mai 1936, de la Belgrad) o delegație militară condusă de colonelul Gheorghe Rozin, șeful Secției Operații, pentru continuarea discuțiilor. La întoarcere, ofițerul a raportat că Statul Major turc a amânat finalizarea discuțiilor până după Conferința de la Montreux, din iunie-iulie 1936; s-a semnat un protocol care rezolva atât rezerva română, cât și pe cea turcă, făcute anterior (AMR, M.St.M., Secția 3, Dosar nr. 1608, f. 159).

⁹ În același timp se semnase și o convenție între Turcia și Iugoslavia.

¹⁰ Conferința a avut loc între 22 iunie-21 iulie la Montreux. Au participat: Turcia, URSS, Marea Britanie, Franța, Bulgaria, România, Grecia, Iugoslavia, Australia și Japonia. S-a adoptat o Convenție care, în esență, stabilea:
- *Dacă Turcia lua parte la război, navele comerciale ale statelor neutre puteau trece prin Strâmțori, cu condiția de a nu colabora cu inamicul Turciei.*
- *Tonajul maxim al navelor de război al țărilor neriverane nu trebuia să depășească 30.000 de tone.*
- *Perioada maximă de stat în Strâmțori a vaselor nu trebuia să depășească 21 de zile.*
- *Dacă Turcia ar fi fost neutră, navele de război ale statelor nebeligerante aveau libertatea de a trece prin Strâmțori; țările beligerante, în condițiile unei Turcii neutre, puteau traversa Strâmțorile numai dacă respectau obligațiile care decurgeau din Pactul Societății Națiunilor și pactele speciale de asistență mutuală în care Turcia era parte.*

În cazul în care Turcia ar fi fost beligerantă, trecerea prin Strâmțori a navelor militare aparținând statelor neutre era lăsată la libera decizie a guvernului turc. Submarinele statelor riverane puteau intra în Marea Neagră plutind la suprafață. Aeronavele civile puteau survola zona Strâmțorilor, cele militare neavând dreptul.

Un set de discuții se referea la cantitatea de forțe pe care fiecare parte era dispusă să o pună la dispoziție pentru combaterea unei agresiuni în Balcani. Celălalt motiv de dispută – zonele de concentrare ale forțelor respective – s-a stins prin concesiile pe care stat-majoriștii români au admis-o la Montreux, când au acceptat să concentreze un număr important de forțe în Dobrogea, dar numai în condițiile în care România nu era angajată pe alt front și numai în situația când *grosul forțelor bulgare* ar fi fost angajat împotriva Turciei.

În concepția planificatorilor militari turci, cel mai periculos inamic pentru Turcia era, în orice situație, Bulgaria: „*O acțiune italiană asupra Dardanelor nu poate duce la succes decât numai în unire cu Bulgaria*”. Bulgaria devenea pilonul cel mai important și în ipoteza următoare: „*Deci, și în cazul când Turcia s-ar teme de Italia, tot Bulgaria este aceea care, prin vecinătatea ei imediată cu Strâmțorile, va provoca deciziunea în Tracia și în regiunea Strâmțorilor. Ca urmare, apărarea Strâmțorilor se realizează numai ținând pe bulgari cât mai departe de ele. Aproape niciun kilometru nu trebuie cedat lor spre Sud-Est*”¹¹.

S-a convenit ca semnarea documentelor (Convenției militare în trei, care reglementa implicit cooperarea militară între Turcia și România) să se facă la Conferința de stat major de la București, din noiembrie 1936, care a coincis și cu prima ieșire din țară a mareșalului turc Fevzi pașa.

Mareșalul a sosit la Constanța marți, 3 noiembrie, pe un vas de război (crușișătorul „*Hamidie*”), însoțit de colonelul Ismail Hakki Akoguz, colonelul de aviație Sefik Çakmak, locotenent-colonelul de stat major Yusuf Adil Egeli, prim-secretarul de ambasadă Faik Zihni (șef de secție în Ministerul Afacerilor Străine), precum și de Mehmet Sabri, comisar de poliție. Bătrânul mareșal s-a arătat impresionat de primirea făcută de autoritățile române la Constanța și București. La revenirea în Turcia, mareșalul a fost vizitat la Cabinetul său de președintele Republicii și de prim-ministrul İsmet İnönü și a făcut o expunere de două ore în Consiliul de Miniștri.

Din păcate pentru soarta colaborării politice și militare în cadrul Pactului, evenimentele din proximitatea izbucnirii războiului i-au influențat negativ

¹¹ Ionuț Cojocaru, *De la războiul greco-turc la conferințele de la Lausanne și Montreux, op. cit.*, nota 54: Conform M.St.M. turc, teatrul de operații cel mai important pentru turci erau Tracia și Strâmțorile, deoarece pierderea acestora înseamnă pentru turci „*aruncarea*” lor în pustiul Anadoliei și, implicit, scoaterea lor din sfera intereselor europene, la care Turcia ține atât de mult. În ipoteza colaborării Italiei cu Bulgaria împotriva Turciei, aceasta ar crea serioase probleme Turciei, deoarece o acțiune bulgară în forță în Tracia, conjugată cu o acțiune italiană asupra Traciei de sud, ar fi foarte periculoasă pentru Turcia.

funcționalitatea. Din mai multe zone se încerca dislocarea alianței sau diminuarea rolului ei. Din capitala Turciei, diplomații români aflau de încercările Bulgariei de a disloca Blocul Balcanic prin manevre politicianiste. Invitată de oficialii turci să se alăture Blocului, responsabilii de la Sofia afirmă: „*Bulgaria condiționează intrarea în bloc de satisfacerea anumitor revendicări teritoriale pe seama Greciei și mai ales a României*” (AMR, fond M.St.M., Dosar 1608, f. 14).

Întâlnirea directă Inonü-Kiosseivanov a fost „*monitorizată*” de diplomații români. Ei raportau Bucureștiului presiunea lui Kiosseivanov, care cerea liderilor turci să asigure bulgarilor „*Satisfacerea revendicărilor teritoriale de la români*” (Ib.). Era invocat tratatul de amicitie turco-bulgar, prin care Turcia își lua anumite angajamente, în niciun caz pe cele invocate de bulgari. Atașatul român relatează Bucureștiului o scenă dinamică intervenită în dialogul Inonü-Kiosseivanov: „*Kiosseivanov a întrebat: <Care va fi atitudinea Turciei în cazul în care România ar fi angajată în Vest, iar guvernul bulgar, forțat de opinia publică, ar intra în Dobrogea?>. De data aceasta, domnul Inönü a răspuns prompt: <Je marche contre la Bulgarie>. <Dar dacă, întreba din nou Kiosseivanov, unul din membrii Înțelegerii Balcanice – de exemplu Iugoslavia – nu respectă Pactul și rămâne neutru?> Inönü răspunde: <Je marche toujours>. <Dar dacă nici Grecia nu este alături de dumnevoastră?>, a insistat Kiosseivanov” (Ib.). După relatarea atașatului militar român, președintele Turciei nu ar fi ezitat: „*Un allié fidèle et loyal de la Roumanie, je marcherai quand même contre la Bulgarie*” (Ib.).*

Stat-majoriștii de la București i-au cerut colonelului Teodorescu (atașatul român la Ankara) să afle poziția oficialilor militari turci în noua conjunctură europeană. În urma consultărilor, atașatul militar comunica în Centrală răspunsul turcilor: „*În cazul în care Italia ar ataca Grecia, iar Bulgaria ar interveni și ea, noi, Turcia, vom ajunge în două zile la Plovdiv*” (Ib., dosar 1706, f. 46); „*/ ... / nu ne indoim că armatelor Turciei și României nu le va trebui multă vreme până să ocupe toată Bulgaria (...). Rog a observa că Turcia contează mult pe noi în acțiunea contra Bulgariei și că nu mai vorbește nimic de Iugoslavia, a cărei intervenție contra Bulgariei o cred îndoielnică în situația în care se găsește Iugoslavia astăzi. Se observă – trăgea concluzia atașatul român – că Turcia este singura țară balcanică pe care putem conta sigur*” (Ib.).

Într-o Notă întocmită după întâlnirea româno-turcă din februarie 1937 (punctul 3), se arată: „*Eventuala defecțiune a Iugoslaviei într-un conflict balcanic*

ne impune o mai strânsă apropiere de Turcia. Este mai aproape de noi și deci o cooperare militară, influențarea reciprocă a operațiunilor și libera trecere prin Strâmători ne impun ca, din punct de vedere militar, să ne putem bizui pe ei” (Id., dosar nr. 1536, f. 4). Peste câteva luni (august 1937), șeful M.St.M., generalul Sichitiu (însoțit de generalul Iacobici, colonelul Șteflea și Lt.-col. Cernăianu – un recunoscut teoretician), a vizitat armata turcă și a participat la manevre ale unor unități. Mai târziu, în 1939, stat-majoriștii români au fost informați de colegii turci despre planurile britanice și franceze în Balcani.

Diplomații militari români au aflat că generalul francez Weygand, numit comandat al Frontului Oriental, încerca să-i convingă pe turci să se angajeze într-un eventual conflict generalizat într-o concepție diferită de planurile Pactului Balcanic. Marele Stat Major turc dorea, dimpotrivă, să se păstreze, în eventualitatea implicării Turciei într-un conflict strict regional, balcanic.

ÎN LOC DE CONCLUZII

Într-un studiu asupra ultimelor evenimente petrecute în spațiul estic al Europei, din 11 aprilie 1939 (Id., dosar nr. 1703, f. 27), Marele Stat Major român avertiza Ministerul de Externe că, după căderea Cehoslovaciei, nu se mai putea conta pe Convenția militară dintre România și Iugoslavia din 10 ianuarie 1922 și că se impuneau noi consultări și o nouă Convenție bilaterală între cele două țări. Studiul estima comportamentul aliaților în noua situație. După ce se întreba în ce măsură se mai putea conta pe contribuția Iugoslaviei, Studiul consemna, la punctul 3:

„*3. Putem conta pe colaborarea cu Turcia contra Bulgariei chiar când este amenințată de Italia?*” (Id., f. 28-29).

Șeful Marelui Stat Major român pune următoarea rezoluție pe studiu: „*Singura parte sigură este legătura fermă cu Turcia*” (Ib.).

BIBLIOGRAFIE:

1. Arhivele Militare Române/AMR, fond 948, Secția 3, dosar nr. 1449, f. 7-52; f. 88-115; Raportul nr. 141 din 13 mai 1935; dosar nr. 1488, f. 139-147; fondul 948/RSS 3, dosar nr. 1488, f. 30; fond M.St.M., Secția 3, dosar nr. 443, f. 17; dosar nr. 1488, f. 148; dosar nr. 1608, f. 14, 159; dosar 1706, f. 46; dosar nr. 1536, f. 4; dosar nr. 1703, f. 27, 28-29.
2. Arhivele Ministerului Afacerilor Externe/AMAE, fond *Înțelegera Balcanică*, vol. 36, f. 25-26.

3. Bacon, W.M.Jr. (1999). *Nicolae Titulescu și politica externă a României, 1933-1934*. Iași: Institutul European.
4. Barbul, Gh., Solacolu, I. (1995). *Schimbarea alianțelor României, de la Titulescu la Antonescu*. Iași: Institutul European.
5. Calafeteanu, I. (1975). *La Roumanie et le problème de la création du bloc Balkanique au début de la deuxième Guerre mondial (1934-1940)*, în „*Revue roumaine d'histoire*”, nr. 1.
6. Cojocaru, I. (2008). *De la războiul greco-turc la conferințele de la Lausanne și Montreux*, în *Analele Universității Spiru Haret*, Seria Relații Internaționale și Studii Europene, an II, nr. 2, nota 17.
7. Cojocaru, I. (2019). *Balcanii – studii de istorie, vol. 1*, Glasul istoriei, București.
8. Dobrinescu, V.F., Sârbu, I. (1997). *Diplomația României de la garanții la neutralitate, aprilie-septembrie 1939*. Focșani: Editura Vrantop.
9. Ekrem, M.A. (1993). *Relațiile româno-turce între cele două războaie mondiale, 1918-1944*. București: Editura Științifică.
10. Gafencu, G. (1992). *Ultimele zile ale Europei, o călătorie diplomatică întreprinsă în anul 1939*. București: Editura Militară.
11. Ionescu, M.E. (1974). *Încheierea alianței militare balcanice tripartite 1936*, în „*Revista de istorie*”, nr. 12.
12. Moisuc, V. (1991). *Premisele izolării politice a României. 1919-1940*. București: Editura Humanitas.
13. Nouzille, J. (1991). *Aspectul militar al relațiilor franco-române între 1919-1939*, în „*Revista Română de studii internaționale*”, nr. 3-4.
14. Oșca, Al., Nicolescu, Gh. (1994). *Tratate, Convenții militare și Protocoale Secrete, 1934-1939*. Pitești: Editura Vlasie.
15. Oșca, Al. (2003). *Managementul crizelor regionale. Modelul balcanic interbelic*. București: Editura AÎSM.
16. Popa, M.A (1968). *Poziția României față de Turcia în perioada Conferinței de la Lausanne și în anii imediat următori*, în *Analele Universității București, seria Științe Sociale, Istorie*, anul XVII, pp. 141-154.
17. Ristelhuber, R. (1950). *Histoire des peuples Balcaniques, Le Grandes Etudes*, Librairie Arthème, Fayard. În special, capitolul V, *Le Balkans entre les deux guerres mondiales*, cu 4 hărți.
18. Retegan, M. (1997). *În balanța forțelor*. București: Editura Semne.
19. Seton-Watson, H. (1945), *Eastern Europe between the wars, 1918-1941*, Cambridge, Cambridge Univ. Press.
20. Sichițiu, I. (general de divizie), Ioanițiu, Al. (colonel) (1936). *Elemente de strategie*. București: Cartea Românească.
21. *Strategia militară românească în epoca modernă* (1999). București: Editura Nummus.
22. Tomescu, M. (căpitan) (1932). *Conducerea războiului de coaliție*. Craiova.
23. Tuțu, D. (1977). *Alianțele militare ale României 1921-1939*, în „*Probleme de politică externă a României 1918-1940*”, vol. II. București.
24. Vizanti, G. (colonel), Urlățeanu, S. (maior) (1932). *Strategia românească în viitorul război*. București: Tipografia Curții Regale.
25. Zaharia, Gh., Botoran, C. (1981). *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic, 1919-1939*. București.
26. Vianu, Al., Bădescu, Gh. (1976). *Relații internaționale în acte și documente*, vol. I-II, 1917-1939. București: Editura Didactică și Pedagogică.